

УДК [332.13:339.564] (477.54)

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

С. С. Дьомін

Харківський національний економічний університет

У статті досліджено сучасні методики оцінювання експортного потенціалу адміністративних систем. Уперше запропоновано методiku вартісного оцінювання експортного потенціалу регіону, що забезпечує умови для ухвалення обґрунтованих рішень щодо формування стратегій розвитку економічного потенціалу регіону в цілому.

Ключові слова: *регіон, економічний потенціал регіону, експортний потенціал регіону, кількісна оцінка експортного потенціалу.*

Постановка проблеми. У сучасній економіці виділяють два варіанти розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) країни: стратегію розвитку експорту і стратегію заміщення імпорту. Перший варіант розвитку ЗЕД ґрунтується на використанні міжнародної промислової кооперації, із розвитком якої пов'язано наповнення національного ринку. Другий варіант припускає пріоритетним напрямком розвитку економіки створення диверсифікованих промислових комплексів, покликаних у свою чергу наповнювати та структурувати внутрішній ринок за допомогою виробів місцевого виробництва, і тільки потім розгорнути їх експорт.

Кожна країна обирає власну стратегію розвитку ЗЕД. Промислово розвинуті країни, як правило, не проводять яскраво вираженої політики заохочення експорту чи імпорту. Країни, що розвиваються, навпаки, надають великого значення обґрунтованому впровадженню стратегії розвитку ЗЕД. Деякі з них обирають експортну орієнтацію своєї економіки. До таких країн можна віднести Південну Корею, Сінгапур, Китай. Інші країни, такі як Аргентина і Філіппіни, використовують стратегію імпортозаміщення.

Аналіз статистичних даних показує, що країни з експортоорієнтованою економікою мають більш високі показники розвитку економіки, ніж країни, що обрали стратегію імпортозаміщення. Інтенсифікація експорту активізує економічний потенціал країни, позитивно впливає на конкурентоздатність вироблених товарів, упровадження нових технологій. У стратегічному плані експорт є чинником, що поліпшує соціально-економічні показники задіяних в експортній діяльності складних економічних систем на рівні держави, мезо- (регіони) і мікрорівнях (підприємства, корпорації, холдинги).

Особливої актуальності зараз набуває розвиток експортного потенціалу регіонів України. В умовах розширення їхніх повноважень у сфері ЗЕД саме

від територіальних адміністративних систем значною мірою залежить загальне поживлення економіки країни. Дослідження японського вченого Кеничи Омае показують, що ефективно включення регіону в міжнародний поділ праці можливе при чисельності його населення не менш ніж 4–5 млн чоловік, тобто за наявності визначеної територіальної агломерації, чуттєвої до позицій на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам підвищення ефективності ЗЕД і розвитку експортного потенціалу присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених: А. Архіпова, Л. Вардомського, О. Волкодавовой, М. Жука, С. Кірєєва, А. Кредісова, Г. Крушніцької, А. Мазаракі, Ю. Макогона, І. Багрової, В. Покровської, Т. Пепи, Е. Пузакової, М. Сейфуллаєвої, П. Стичішина, І. Фамінського, Т. Циганкової, Л. Шевченко, Р. Шніпера.

Методичні підходи щодо дослідження експортного потенціалу на мікрорівні запропонували: В. Близнюк, І. Волкова, Е. Волкодавова, Л. Петренко, О. Попов, Л. Серова, Н. Невська; на рівні галузі народного господарства — О. Кириченко, Е. Стичішин. Експортний потенціал регіону вивчали: Е. Крушніцька, О. Пирог; експортний потенціал країни — Т. Мельник

Разом із тим учені-економісти по-різному підходять до оцінювання і аналізу експортного потенціалу регіону. Умовно їх погляди можна поділити на дві групи.

Перша група авторів тлумачить експортний потенціал як:

- самостійну складноорганізовану динамічну систему, яка у свою чергу складається з підсистем;
- узагальнюючу характеристику складних економічних об'єктів;
- такий, що формується зі складаючих його потенціалів (виробничого, ресурсного, інвестиційного, фінансового і т. д.) [1, 2].

Друга група вчених додержується думки, згідно з якою експортний потенціал є складовою частиною (підсистемою, субсистемою) економічного потенціалу досліджуваної системи, і на підставі цього здійснюють подальші дослідження і розрахунки [3, 4].

У першому випадку при аналізі й оцінці експортного потенціалу стає складно визначити чіткі контури аналізованої системи і, відповідно, провести коректну оцінку експортного потенціалу. У другому випадку думки розходяться в точному визначенні структурних взаємодій, ступеня взаємозалежності й існуючих зв'язків експортного потенціалу з іншими підсистемами економічного потенціалу. Однак, на наш погляд, другий підхід є більш обґрунтованим, особливо з позиції кількісної оцінки експортного потенціалу.

Формулювання цілей. Метою написання даної статті є розроблення науково обґрунтованого способу кількісної (вартісної) оцінки експортного потенціалу регіону, з погляду на те, що сучасне стратегічне планування та управління розвитком регіону в ринкових умовах повинне ґрунтуватися на об'єктивних критеріях оцінювання.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі відсутня методика кількісної оцінки експортного потенціалу, хоча загально визнані методики вартісної оцінки економічного потенціалу адміністративних і виробничих систем, складовою частиною яких є експортний потенціал, вже тривалий час використовуються при вирішенні практичних завдань, пов'язаних із плануванням регіональної економіки [5, 6, 7].

Як правило, загальна оцінка експортного потенціалу полягає в аналізі його ретроспективної динаміки, товарної і географічної структури і, далі, у прогностичній оцінці експорту по товарній і галузевій структурах. Наприклад, Е. Крушніцька [3] використовує оцінку формування експортного потенціалу, а також оцінку ефективності його використання та відтворення.

Т. Мельник пропонує методологічний підхід до кількісної оцінки експортного потенціалу i -ої країни. Останній розраховується як співвідношення експортної квоти $Ex/ВВП$ до чисельності населення ($ЧН_i$):

$$Ex\Pi_i = Ex_i / ВВП_i / ЧН_i, \quad (1)$$

де: $Ex\Pi_i$ — експортний потенціал i -го періоду;
 $ВВП_i$ — валовий внутрішній продукт i -го періоду;
 $ЧН_i$ — чисельність населення країни i -го періоду.

Експортний потенціал України на підставі даних Держкомстату України в розрахунку на одиницю населення за такою методикою складає: у 2004 р. — 1,3 %; у 2005 р. — 1,1 %; у 2006 р. — 1,0 % [4].

О. Кириченко використовує методику саме кількісного оцінювання експортного потенціалу експортообразуючих галузей, насамперед у тих видах діяльності, що базуються на кількісно обмежених ресурсах. Наприклад, експортний потенціал харчової промисловості на прогностичний період пропонується визначати, виходячи з наявності земель сільськогосподарського призначення, а саме площі ріллі. Наявність і ефективність її використання безпосередньо впливає на обсяг і асортиментну структуру потенціалу сільськогосподарського виробництва [8].

О. Пирог та А. Зацепило пропонують оцінювати експортний потенціал регіону у два етапи. На першому етапі відбуваються підбір і аналіз показників по регіонах. В основу оцінювання взято вісім показників, що найбільш помітно, на думку авторів, впливають на експортний потенціал і агреговані по двох напрямках: «виробничий потенціал» і «інвестиційно-інноваційний потенціал». До показників першого напрямку — «виробничий потенціал» ($ЕП_{вир}$) віднесено: індекс розвитку промисловості (X_1), індекс розвитку сільськогосподарства (X_2), розвиток трудових ресурсів (X_3), сальдо зовнішньої торгівлі регіону (X_4), питома вага експорту регіону в загальнонаціональному експорті (X_5). Цей напрям можна записати так:

$$EP_{\text{вир}} = f(X_1 \cdot X_2 \cdot X_3 \cdot X_4 \cdot X_5). \quad (2)$$

До показників другого напрямку — «інвестиційно-інноваційний потенціал» (*EP_{іннов-інвест}*) віднесено: обсяг інвестицій в основний капітал (X_6), обсяг прямих іноземних інвестицій (X_7), обсяг науково-технічних робіт (X_8) по регіонах. Цей напрямок має вид

$$EP_{\text{іннов-інвест}} = f \cdot (X_6 \cdot X_7 \cdot X_8). \quad (3)$$

На основі системи визначених показників здійснюється їх оцінювання в регіональному розрізі з використанням формули:

$$\Phi_{jr} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{i-1}}}{\frac{m}{\bar{x}}}, \quad (4)$$

де: x_i — досліджуваний показник в i -ом періоді; \bar{x} — середнє значення досліджуваного показника за досліджуваний період;

i — період дослідження року ($i=2003, \dots, 2007$);

j — кількість показників;

r — кількість регіонів ($r=1, \dots, 25$);

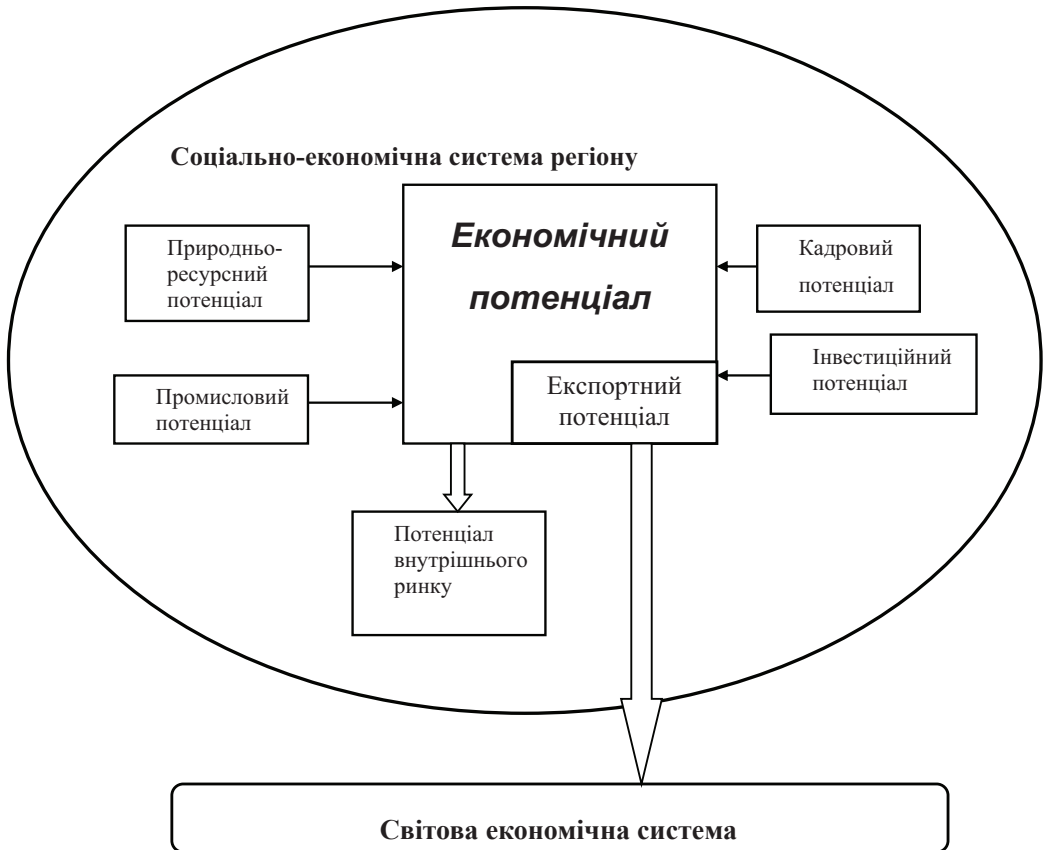
m — кількість періодів дослідження.

У результаті оцінювання показників за допомогою формули (4) будується матриця по кожному показнику (j) і по кожному регіону (r) України. На другому етапі оцінюються інтегральні показники експортного потенціалу по регіонах, після чого складається матриця експортного потенціалу регіонів, де регіони розподіляються на групи відповідно до наступного рівня експортного потенціалу: високий стабільний; середній; низький нестабільний; експортний потенціал відсутній [9].

Як видно з наявних методик оцінювання експортного потенціалу, їх кінцевий результат подається у відносних одиницях, порівняльних оцінках, балах, рейтингах і т. д. Унаслідок цього сам результат досліджень має досить суб'єктивний характер. Це не дозволяє коректно оцінювати експортний потенціал, що у свою чергу є негативним чинником при ухваленні управлінських рішень, складанні планів економічного розвитку регіону тощо.

Для подальшого дослідження важливо визначити економічну категорію «експортний потенціал регіону». Ми тлумачимо його потенціал регіону як складну, динамічно мінливу складову частину економічного потенціалу регіону,

що складається із задіяних в експортній діяльності економічних потужностей і ресурсів, а також як максимальну можливість по збільшенню обсягів експорту з урахуванням впливу чинників зовнішнього середовища і системи організаційно-економічної підтримки експорту. Саме такий методологічний підхід дозволяє знайти органічний зв'язок і виявити певні суперечності в процесі реалізації експортного потенціалу, розробити сукупність заходів організаційно-економічного і адміністративного характеру щодо зростання потенціалу. Тому при оцінюванні експортного потенціалу слід ураховувати всю сукупність матеріальних і соціально-економічних умов та можливостей, а також показники сучасного стану економіки, насамперед ті, які характеризують абсолютні розміри та структурне співвідношення всіх елементів продуктивних сил, їх якісний стан, рівень та масштаби розвитку науки і техніки, наявність природно-сировинних ресурсів, ступінь їхнього засвоєння і використання. Іншими словами, експортний потенціал можна обґрунтовано розглядати як структуроутворюючий елемент у соціально-економічній системі регіону (рисунок).

Структурно-логічна схема взаємозв'язків експортного потенціалу регіону

У такого підходу є свої прихильники. Так, О. Дьомін стверджує, що регіон має такі елементи у складі економічного потенціалу: виробничий, природний, трудовий, соціальний, інформаційний, інтелектуальний, інноваційний, фінансовий, бюджетний потенціали, а також потенціал ЗЕД. У формуванні потенціалу регіону ключовими складовими є кількість і кваліфікаційна якість трудових ресурсів, рівень інвестицій в основний капітал і обсяг експорту регіону, що відповідає рівню виробничого потенціалу, рівню відновлення відтворених ресурсів, а також рівню використання потенціалу зовнішніх ринків [7].

Модель економічного потенціалу регіону, розроблена С. Лукіним, має такий вигляд:

$$EP = IT \cdot kT + IN \cdot kN + Tr \cdot kp + Pn \cdot kp + Ek \cdot kk, \quad (5)$$

де: EP — економічний потенціал; IT — інвестиційний потенціал; IN — інноваційний потенціал; Tr — трудовий потенціал; Pn — природно-ресурсний потенціал; Ek — експортний потенціал.

k, k, kp, kn, kk — відповідні коефіцієнти використання (значущості) потенціалів. [10]

Серед складових економічного потенціалу регіону, як бачимо, також є експортний потенціал.

На підставі викладеної науково-теоретичної бази, а також наявності відповідної інформації про зовнішньоекономічну діяльність та відповідної статистичної бази у кожному регіоні нами запропонована власна модель кількісного оцінювання експортного потенціалу регіону:

$$E_{кп.П.р.}(i) = E_{кон.П.}(i) - (П.вн.р.)(i) + V_{ім.п.}(i) + V_{екс.}(i), \quad (6)$$

де: $E_{кп.П.р.}(i)$ — експортний потенціал регіону у i -му періоді;

$E_{кон.П.}(i)$ — економічний потенціал регіону у i -му періоді;

$П.вн.р.)(i)$ — потенціал внутрішнього ринку регіону у i -му періоді;

$V_{ім.п.}(i)$ — обсяг імпорту за i -й період;

$V_{екс.}(i)$ — обсяг реального експорту за i -й період.

Результат кількісного оцінювання за i -й період одержуємо у вартісному значенні.

Слід зазначити, що експортний потенціал регіону як величина кількісна має свої межі. Він може коливатися від існуючого рівня виробництва продукції до загальної місткості ринку з урахуванням виробничих потужностей регіону.

Висновки. Запропонована модель вартісного оцінювання експортного потенціалу економічних систем і об'єктів як похідній економічного потенціалу

базується на розрахунку економічних потужностей, реально залучених у виробництво конкурентноздатних товарів і послуг, а також наявних матеріальних і сировинних ресурсів для їх виробництва. Розроблена нами методика дає можливість зіставляти потенційно можливий, теоретичний рівень використання потенціалу регіону з наявними фактичними показниками, об'єктивно оцінювати економічні резерви адміністративних систем.

Отримані в результаті розрахунку дані можуть стати інформаційною базою для ухвалення управлінських рішень регіональними органами влади, визначення напрямків регіонального розвитку з урахуванням територіальних особливостей, формування стратегій розвитку експортного потенціалу країни в цілому.

На муніципальному рівні результати аналізу дозволять органам місцевого самоврядування позиціонувати стан своєї території у структурі регіонального господарства, ефективно інтегруватися в процес розвитку регіону, концентруючись на перспективних напрямках його розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скорнякова Т. В. Експортний потенціал обробної промисловості України: управління процесом формування : монографія / Т. В. Скорнякова. — К. : Наук. світ, 2006. — 176 с.
2. Крушніцька Г. Б. Експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання (на прикладі Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Г. Б. Крушніцька. — К., 2001. — С. 9–11.
3. Волкодавова Е. В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика : монографія / Е. В. Волкодавова. — Самара : Самар. гос. экон. ун-т, 2007. — 159 с.
4. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. М. Мельник // Міжнар. екон. політика. — 2009. — № 8–9. — С. 235–236.
5. Экономический потенциал административных и производственных систем / О. Ф. Балацкий, Е. В. Лапин, В. Л. Акуленко и др. — Сумы : Университ. книга, 2006. — 972 с.
6. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, А. И. Кубах, Д. Е. Давыскиба. — Х. : ИД «Инжек», 2005. — 175 с.
7. Дьомін О. О. Методологічні основи регулювання потенціалу економічного розвитку регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / О. О. Дьомін. — Х., 2004. — С. 6–10.
8. Кириченко О. М. Державне регулювання експортного потенціалу харчової промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.01 / О. М. Кириченко. — К., 2002. — С. 9–10.
9. Пирог О. В. Оцінка експортного потенціалу регіонів України / О. В. Пирог, А. І. Зацепило // Екон. простір. — 2009. — № 24. — С. 146–148.

10. Лукін С. О. Економічний потенціал регіону та регулювання його розвитку (в умовах ринкових перетворень) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / С. О. Лукін. — Львів, 2001. — С. 9–10.

КОЛИЧЕСТВЕННАЯ ОЦЕНКА ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Дёмин С. С.

Исследованы современные методики оценки экспортного потенциала административных систем. Впервые предложена методика стоимостной оценки экспортного потенциала региона, которая обеспечивает условия для принятия обоснованных решений относительно формирования стратегий развития экономического потенциала региона в целом.

Ключевые слова: регион, экономический потенциал региона, экспортный потенциал региона, количественная оценка экспортного потенциала.

QUANTITATIVE ASSESSMENT OF THE REGION'S EXPORT POTENTIAL

Dyomin S. S.

In this article modern estimating techniques of management systems' export potential are researched. For the first time estimating technique of the region's export potential cost is offered, it provides conditions for making reasonable decisions in order to form the strategy of the region's economic potential development in whole.

Keywords: region, economic potential of region, export potential of region, quantitative assessment of the export potential.